

ספרות עברית וכללית

לבתי ספר דתיים
יחידת לימוד אחת
לנבחנים המשלימים ל-5 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעה וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.
עליך לענות על אחד מהם (סך הכול – 100 נקודות).
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

בבחינה שני חלקים: חלק א – קטע מרומאן שלא נלמד, וחלק ב – שירים שלא נלמדו.
ענה רק על חלק אחד (על חלק א או על חלק ב). בחלק שבחרת ענה על כל השאלות.

חלק א – סיפור שלא נלמד

לפניך הקטע הפותח את הרומאן "החברה הגאונה" מאת אלנה פרנטה. בקטע זה מתוארות חוויות שאירעו כאשר החלה החברות בין אלנה לבין לילה.

קרא את הקטע, וענה על חמש השאלות 1-5 שאחריו לפי ההוראות (מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה).

החברה הגאונה / אלנה פרנטה

תרגום: אלון אלטרס

באותה פעם שלילה ואני החלטנו לעלות במדרגות החשוכות שהובילו, מדרגה אחר מדרגה, גרם אחר גרם, עד לדלת דירתו של דון אקילה – החלה החברות שלנו.

אני זוכרת את האור הסגלגל בחצר, את הריחות של ערב אביבי פושר. האימהות הכינו את ארוחת הערב, הגיעה השעה לחזור הביתה, אך אנחנו התעכבנו, מבלי לומר מילה אֶתגרנו זו את זו במבחן של אומץ. כבר זמן מה, בבית הספר ומחוצה לו, רק את זה עשינו. לילה הייתה תוקעת את כף היד ואת כל הזרוע לתוך הלוע השחור של פתח בויב, ומיד גם אני, בתורי, הייתי עושה אותו דבר עצמו, בלב הולם, וקיוויתי שהמקקים לא יתרוצצו על עורי, שהעכברושים לא ינשכו אותי. לילה הייתה מטפסת אל חלון דירת הקרקע של גברת סֶפֶניולו ונתלית על מסגרת הברזל של החוטים לתליית כביסה, מתנדנדת קדימה ואחורה ואז צונחת אל המדרכה, ואני, בתורי, הייתי עושה מיד כמוה, למרות הפחד שאפול ואפצע. לילה הייתה נועצת מתחת לעורה את סיכת הביטחון החלודה שמצאה ברחוב, מי יודע מתי, ושמרה בכיס כאילו היא מתנה של איזו פיה; אני הייתי מתבוננת בחוד המתכתי שחפר מנהרה לבנבנה בכף ידה, ואז, כשהייתה שולפת את הסיכה ומושיטה לי, הייתי עושה כמוה.

ברגע מסוים היא שלחה לעברי את אחד ממבטיה, מבט נחרץ, מעיניים מצומצמות, ופנתה לעבר הבניין שגר בו דון אקילה. קפאתי מפחד. דון אקילה היה המפלצת מהאגדות, נאסר עלי לחלוטין להתקרב אליו, לדבר איתו, להביט בו, לבלוש אחריו, היה עלי לנהוג כאילו לא הוא ולא משפחתו לא קיימים. בבית שלי, ולא רק בו, הוא עורר פחד ושנאה שאיני יודעת מה הוליד אותם. אבי דיבר עליו באופן שגרם לי לדמיין אותו כאיש גדול, מכוסה שלפוחיות סגלגלות, זועם למרות ה'דון', תואר שרמז לי על סמכות שלווה. הוא היה יצור שלא ידעתי מאיזה חומרים הוא עשוי, ברזל, זכוכית, סרפד, אבל חי, בנשימתו הלוהטת היוצאת מאפו ומפיו. האמנתי שדי שאראה אותו מרחוק והוא יחדיר לעיני משהו חד וצורב. ואם אשתגע ואתקרב לדלת דירתו, הוא ירצח אותי.

חיכיתי קצת לראות אם לילה תתחרט ותחזור על עקבותיה. ידעתי מה היא רוצה לעשות, לשווא קיוויתי שתשכח, היא לא שכחה. פנסי הרחוב עדיין לא נדלקו, וגם לא האורות במדרגות. מהבתים הגיעו קולות עצביניים. כדי ללכת בעקבותיה היה עלי לנטוש את תכלכלות החצר ולהיכנס אל השחור של דלת המדרגות. וכשלבסוף החלטתי לעשות את זה, לא ראיתי כלום בהתחלה, רק הרחתי ריח של דברים ישנים ושל די־די־טי [חומר הדברה]. אחר כך התרגלתי לאפלה וגיליתי את לילה יושבת על המדרגה הראשונה של גרם המדרגות הראשון. היא קמה והתחילה לטפס.

התקדמנו צמודות לקיר, היא שתי מדרגות לפני, אני שתי מדרגות מאחוריה, נאבקת עם עצמי אם לצמצם את המרחק הזה או לתת לו לגדול. עד היום עדיין נותרו בי התחושה של חיכוך הכתף בקיר המתקלף והרושם שהמדרגות גבוהות מאוד, גבוהות בהרבה מאלה של הבניין שבו גרתי. רעדתי. כל רחש צעדים, כל קול, היו של דון אקילה שהנה מגיע מאחורינו, או מגיח לקראתנו עם סכין ארוכה, כזו שפותחים בה את החזה של התרנגולות. היה ריח של שום מטוגן. מארייה, אשתו של דון אקילה, תשים אותי במחבת עם שמן רותח, והילדים יאכלו אותי, והוא ימצוץ את ראשי, כמו שאבי עושה לדגי הברבוניה.

עצרנו פעמים רבות, ובכל פעם קיוויתי שְלִיָּה תחליט לחזור על עקבותיה. הזעתי מאוד, ואיני יודעת אם גם היא. מדי פעם הביטה למעלה, אך לא הבנתי אל מה, נראו רק החלונות האפורים הגדולים של כל אחד מגרמי המדרגות. לפתע נדלקו האורות, אך הם היו קלושים, מאובקים, הותירו מרחבים של צל שופע סכנות. חיכינו לראות אם זה דון אקילה שהפעיל את מתג האורות, אך לא שמענו דבר, לא קול צעדים ולא פתיחה או סגירה של דלת. ואז המשיכה לִיָּה בדרכה ואני מאחוריה.

היא חשבה שהיא עושה מעשה נכון והכרחי, ואילו אני שכחתי כל נימוק טוב, ובלי ספק הייתי שם רק משום שהיא הייתה שם. עלינו לאֶטְנו לעבר הגדול בפחדים שלנו באותה עת, הלכנו לשם כדי להיחשף לפחד ולחקור אותו. בגרם המדרגות הרביעי נהגה לִיָּה באופן בלתי צפוי. היא עצרה לחכות לי, וכשהגעתי אליה היא נתנה לי את ידה. המחווה הזאת שינתה הכול בינינו לתמיד.

הכול היה באשמתה. לפני זמן לא רב — עשרה ימים, חודש, מי יודע, אז עוד התעלמנו לחלוטין מהזמן — היא לקחה במפתיע את הבובה שלי והשליכה אותה למעמקי מרתף. עכשיו טיפסנו לעבר הפחד, ואילו אז חשבנו שאנחנו נאלצות לרדת, ובריצה, אל הלא־נודע. למעלה או למטה — נראה לנו תמיד שאנחנו צועדות לעבר משהו נורא, שאף שהיה קיים עוד לפנינו, המתין לנו ורק לנו.

כשנמצאים בעולם רק זמן מועט, קשה להבין איזה אסונות הם המקור של תחושת האסון שלנו, ואולי גם לא חשים שנחוץ להבין את זה. המבוגרים, המצפים ליום המחר, נעים בהווה שמאחוריו יש אתמול ושלשום, או לכל היותר השבוע שעבר. הילדים הקטנים אינם מבינים את משמעות האתמול, השלשום, או אפילו המחר, הכול הוא הנה זה, עכשיו: הרחוב הוא זה, דלת הכניסה היא זאת, המדרגות הן אלה, זאת אימא, זה אבא, זה היום, זה הלילה. אני הייתי קטנה, ובסופו של חשבון הבובה שלי ידעה יותר ממני. דיברתי אליה, היא דיברה אלי. היו לה פנים מצלוליד [חומר פלסטי] ושיער מצלוליד ועיניים מצלוליד. היא לבשה שמלה כחולה שתפרה לה אימי ברגע נדיר של אושר, והייתה יפהפייה. ואילו לבובה של לִיָּה היה גוף עשוי מאריג צהבהב ממולא בנסורת, והיא נראתה לי מכוערת ומטונפת. השתיים בלשו זו אחרי זו, בחנו זו את זו, היו מוכנות ומזומנות להימלט לזרועותינו אם תפרוץ סערה, אם יהיו רעמים, אם מישהו גדול יותר וחזק יותר ובעל שיניים חדות ירצה לחטוף אותן.

שיחקנו בחצר, אבל כאילו לא שיחקנו יחד. לִיָּה ישבה על הארץ מצד אחד של חלון קטן של מרתף, ואני מצידו האחר. אהבנו את המקום הזה, בראש ובראשונה משום שיכולנו לערוך על משטח הבטון שבין מוטות הברזל של הפתח, מול הרשת, את החפצים של טינה, הבובה שלי, וגם את אלה של נו, הבובה של לִיָּה. היינו מניחות שם אבנים, פקקים של בקבוקי גזוז, פרחים קטנים, מסמרים, שברי זכוכית. הייתי מצותתת לדברים שְלִיָּה הייתה אומרת לָנו, ואז הייתי אומרת אותם בלחש לטינה, אבל בשינויים קלים. אם הייתה לוקחת פקק ושמה אותו על ראש הבובה שלה כאילו זה כובע, הייתי אני אומרת לבובה שלי בדיאלקט: טינה, שימי על ראשך את כתר המלכה, אחרת תצטנני. אם הייתה נו משחקת ב"קלאס" בזרועותיה של לִיָּה, הייתי עד מהרה מביאה את טינה לעשות אותו דבר. אבל עדיין לא קרה שהחלטנו על

משחק והתחלנו לשחק בו יחד. גם את המקום הזה בחרנו מבלי להסכים עליו. לילה הייתה הולכת אליו, ואני הסתובבתי שם והעמדתי פנים שאני הולכת למקום אחר. ואז, כאילו סתם כך, הייתי גם מתיישבת ליד פתח האוורור, אבל בצד הנגדי. הדבר שמשך אותנו ביותר היה האוויר הקר שעלה מן המרתף, משב שרענן אותנו באביב ובקיץ. אהבנו גם את הסורג עם קורי העכביש, את החשכה, את הרשת הצפופה, האדמדמה מחלודה, שהתעקמה בקרע הן בצד שלי והן בצד של לילה ויצרה שני חרכים מקבילים, שדרכם יכולנו להפיל אבנים אל האפלה ולהקשיב לקול שהשמיעו כשפגעו בקרקעית. הכול היה אז יפה ומפחיד. מבעד לחרכים האלה הייתה החשכה עלולה לחטוף מאיתנו לפתע את הבובות.

65 [...]

לילה ידעה על הפחד הזה שלי, הבובה שלי דיברה עליו בקול רם. ולפיכך, בדיוק ביום שהחלפנו בובות לראשונה, אפילו מבלי לשאת ולתת על כך, רק במבטים ובתנועות – ברגע שטינה הייתה בידיה, היא דחפה אותה מבעד לרשת ונתנה לה לצנוח אל האפלה.

ענה על חמש השאלות 1-5.

1. כיצד נבנית אווירת הפחד בקטע שקראת? הסבר והדגם את דברך. (30 נקודות)
2. אפיין כל אחת מן הבובות המתוארות בשורות 47-51, והסבר כיצד כל אחת מהן משמשת מטונימיה לילדה שהיא שייכת לה. (15 נקודות)
3. לילה הייתה נועצת מתחת לעורה את סיכת הביטחון החלודה שמצאה ברחוב, מי יודע מתי, ושמרה בכיס כאילו היא מתנה של איזו פיה; אני הייתי מתבוננת בחוד המתכתי שחפר מנהרה לבנבנה בכף ידה, ואז, כשהייתה שולפת את הסיכה ומושיטה לי, הייתי עושה כמוה. (שורות 8-11)
- מה אפשר ללמוד מן הנאמר בשורות 8-11 על היחסים בין שתי החברות? הסבר את דברך. הבא מן הקטע כולו שתי דוגמאות נוספות המאפיינות את היחסים ביניהן, והסבר אותן. (30 נקודות)
4. על פי שורות 43-47, מה מאפיין את תפיסת הזמן של הילדים לעומת תפיסת הזמן של המבוגרים? הסבר והדגם את דברך. (10 נקודות)
5. מהו סוג המספר בקטע שקראת? הסבר מה תורמת הבחירה בסוג מספר זה להבנת הקטע. (15 נקודות)

חלק ב — שירים שלא נלמדו

לפניך שני שירים:

שיר I — "אני וסיבי" מאת אריה סיון, ושיר II — "גם הנוטשים" מאת משה דור.

קרא את שני השירים, וענה על חמש השאלות 6-10 לפי ההוראות (מספר הנקודות לכל שאלה רשום בסופה).

שיר I: מאת אריה סיון

אני וסיבי

שורה 1 מעולם לא גליתי מארצי־מולדתי.

בטוילים בחו"ל אני משוה

את השדות היקנים

למרחבים הצהבים

שורה 5 ואת הסתו הקדורני

לאור הרך, לחמימות

הנעימה כל־כך

בערסלי הסתו

של ארץ־ישראל.

שורה 10 מנוף מולדתי

אני מגיח כמו עבר בשליתי

וחבל הטבור

נמתח אתי לארץ־יבשות

כמין סיב אופטי* שפזה.

*סיב אופטי — סיב מחומר שקוף המאפשר העברת אור מקצהו האחד לאחר.

ענה על שתי השאלות 6-7.

6. הסבר את יחסו של הדובר אל ארצ־מולדתו על פי חמש השורות המסיימות את השיר, והצג אמצעי אומנותי אחד

המעצב יחס זה. הדגם את דבריך. (25 נקודות)

7. הצג את הפסיחות בשורות 2-9, והסבר את תפקידן בשיר. (20 נקודות)

גם הנוטשים / משה דור

בית 1 גם הנוטשים, אם העברית היתה צעקת
חיהם הראשונה, נושאים בסתר בשרם הפנימי
ירקון קטן, שתים שלש אבני ירושלים או
מלוא הטוריה רגבי עמק
כבדים, מתפוררים.

בית 2 וכן, בליל האורות, בין ספורי ההצלחה
בשפת לא-אמם, שמבטאם עדין מסגיר
מים וחרים אחרים, פתאם עומד לבם
מדפק בממד זמן שונה. אכן,
אלו צלם מי, כאמונת ימים עברו, את
אישוני עיניהם הקפואות היה התצלום מגלה
את הרוצח בדמות ירקון קטן, שתים שלש אבני
ירושלים או מלוא הטוריה רגבי עמק
כבדים, מתפוררים.

ענה על שלוש השאלות 8-10.

8. בשיר נזכרות שתי שפות: "העברית" ו"שפת לא-אמם". הסבר את התרומה של שתי שפות אלה להבנת מצבם של הנוטשים". הדגם את דברך. (15 נקודות)

9. שלוש שורות הסיום בבית 1 חוזרות בסיום בית 2. הסבר את התרומה של חזרה זו לבניית משמעות השיר. (15 נקודות)

10. הסבר את הדמיון ואת ההבדל בין היחס הרגשי של הדובר בשיר "אני וסיבי" כלפי המולדת ובין היחס הרגשי של הנוטשים" כלפי המולדת בשיר "גם הנוטשים". (25 נקודות)

בהצלחה!